

PAPER DETAILS

TITLE: OSMANLI DEVLETI'NDE BINICILIK

AUTHORS: Fatih MURATHAN, Mustafa KOÇ, Mehmet KARTAL, Talha MURATHAN

PAGES: 769-807

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680251>

OSMANLI DEVLETİ'NDE BİNİCİLİK

Fatih MURATHAN*

Mustafa KOÇ**

Mehmet KARTAL***

Talha MURATHAN***

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nda spor büyük öneme sahip bir olgudur. Osmanlı İmparatorluğu'nda sanat, kültür ve spor ile uğraşanlara büyük ilgi, alâka ve saygı vardır. Osmanlıların uğraştığı başlıca spor dalları; güreş, cündilik (binicilik), avcılık, ok atıcılığı (kemankeşlik) ve cirid oyunlarıdır. Cündilik (binicilik), Osmanlılarda yetenekli ve hünerli biniciler için kullanılan terimdir. Atın binek hayvanı olarak kullanılması, dünya tarihinde çok önemli bir aşama olup tarıma bağlı hayvancılığın çok üstünde bir kültür atılımıdır. Avcılık yaşamından hayvanları evcilleştirmeye geçen ilk ırk Türklerdir. At, Türkler tarafından evcilleştirilmiş, Türkler ata binen ilk insanlar olmuştur. Spor Osmanlılarda savaşlarda üstünlük kurmak için yapılan egzersizler bütünü iken daha sonrasında Osmanlı saraylarında

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, fmurathan@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, mkoc76@gmail.com

*** Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, mkartal@adiyaman.edu.tr

**** Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, talhamurathan@gmail.com

spor alanlarının yapılması ve saray erkânı içinde sporcuların da himaye edilmesi ile ne denli öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma ile Osmanlı İmparatorluğu'nda cündilik (binicilik) adına yapılan çalışmalar derlenerek konu hakkında açıklayıcı bilgilere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cündilik(binicilik), Osmanlı devleti, spor.

RIDING ON THE OTTOMAN EMPIRE

Abstract

Sports was a very important field in the Ottoman Empire. There was a great interest in and respect to people who were keen on art, culture and sports. The principal sports practiced by the Ottoman were wrestling, horse-riding, hunting, archery and javelin throw. The term 'Cüdi' was used for talented and gifted horse-riders. Riding horses for travelling was a very important stage in the history of the World and was also a cultural cornerstone which is more important than animal husbandry. The first race to have tamed animals after hunting is the Turks. Horses were tamed by the Turks and Turkish people became the first to have mounted horses. While sports were a complement of exercises practiced to achieve superiority in wars in the Ottoman Empire, later it was understood how they considered it highly after sports fields were established in the Ottoman palaces and the sportsmen were protected among the courtiers. In the present study, the studies on horse-riding have been compiled and explanatory information has been provided regarding the subject.

Keywords: Horse-riding, The Ottoman Empire, sports.

1. GİRİŞ

Türk tarihinin tüm dönemlerinde at, günümüzde de olduğu gibi Türk ulusunun sevgi, güven ve ilgisini toplamış; kutsal olarak görülmüş, saygınlık kazanmış, sanattan edebiyata, müziğe kadar geniş bir yer almıştır. İnsanlık tarihinde tartışılmaz bir öneme sahip olan "at"ın Türkler tarafından M.Ö.6. yy' larda evcilleştirildiği çeşitli tarih bilimcileri tarafından yazılmıştır. Türkler görkemli bir atçılık kültürü oluşturarak bu benzersiz kültürü adeta Dünyaya armağan etmişlerdir. Eğeri, üzengiye, dizgini ve atla ilgili her türlü bilgi ve deneyi bulan ve geliştiren Türkler, at ile beraber oluşan fırsatlar ve avantajlar ile iki bin yıl

Dünya'ya hakim olmuşlar ve yeryüzünde adaleti temsil etmişlerdir (Güleç, 2006).

Resim 1: Eski Türklere Ait Binici Resmi (Web 5,2018)

Eski Türklere ait at kültürü ile ilgili bulgular bugün çeşitli müzelerde sergilenmektedir. Orta Asya'da Yenisey bölgesinde kayalar üzerine yapılmış at resimleri ve çok eski dönemlere ait mezarlardan çıkan eşyaların üzerinde süsleme sanatı olarak, at figürlerine rastlamaktadır. Eski Türk destanları ve efsanelerinde de atın ayrı bir yeri vardır. Örneğin, Oğuz Destanı atla başlar. Dede Korkut'ta at, insanla özdeşleşmiştir. Öyle ki, eski Türklerde "Türk atsız, kuş kanatsız olmaz" sözü, ata verilen önem belirtmeye yeter. Türkler, ata karşı sevgi ve ilgi göstermek yanında atlarla ilgili birçok bilgiler edinmişler ve atın eğitiminden başlayıp hastalıklarına kadar her şeyi ile ilgilenmişler.

Birçok farklı dil ve kültürlerde atın kaba ve genel tanımlamaları birbirlerine çok benzerlik gösterirken Necip Fazıl'ın "At, ebediyet fatihi insanın göz ve estetik

planında bütün çizgileri, hareketleri ve kabiliyetleri ile en ihtişamlı kahramanlık sembolüdür” (Kısakürek, 2000, s.10) ifadesi atın, insan hayatındaki önemini ve sanatsal yönünü en kapsamlı biçimde tasvir etmiştir.

1924 yılında Altay dağları yörelerindeki Balık Göl’e akan Yanulağan ırmağı sahilindeki Pazarık yaylasında bulunan bir kurgan içinde Hun’lar zamanında yağılan bir savaşta ölen tümen beyinin mezarında, bindiği atlarında gömülerek konulduğu görülmüştür (Web 1, 2018) .

Eski Türklerde görülen “atla bütünleşme”, Osmanlı Türklerinde de sürmüştür. At, Osmanlı Türklerinde onur, saygı ve sevgi unsuru olarak kabul edilen bir yoldaş olmuştur. Bunlarla başarıdan başarıya koşmuşlar; üç kıta üzerinde egemenliklerini sürdürmüşlerdir (Web 2, 2018). Tarihin eski çağlarında insan topluluklarının ulaşım ve savaş vasıtalarından olan at sürüler halinde beslenmiş, günün şartlarına göre eğitilmiş savaş zamanlarında savaş vasıtası, sulh zamanlarında da spor ve eğlence vasıtası olmuştur. Savaşı spor haline getiren, sporu en güzel eğitim aracı bilen Türk kahramanlarının çağlar boyu kazandıkları zaferlerde canları kadar aziz bildikleri atlarının büyük hissesi vardır. Temelinde barındırdığı doğa ve hayvan sevgisi sayesinde bir yaşam biçimi olan binicilik, bireyin yeryüzünün en soylu varlıklarından biri olan at ile birbirlerini tanıyarak, etkileyerek ve nihayetinde tamamlayarak oluşturdukları uyumu, kendilerini izleyenlere en estetik biçimde sundukları bir sanat olarak tarif edilebilir (Ünver, 2003, 1).

Orhan Gazi’nin büyük oğlu Süleyman Paşa, 1361 senesi başlarında Bolayır yakınlarında avlanırken atı düşüp kendisi de ölünce Bolayır’da daha önce yaptırdığı imaretin yanındaki türbesine gömüldü. Eski Türk Töresi gereğince atı da öldürülerek türbesi içinde ayakucuna gömüldü. O türbede halâ lalasının ve atının mezarları bulunmaktadır (Kahraman, 1995). Şehzade Süleyman Paşa’nın

usta bir at binici olduğu tarihi kaynaklardan anlaşılmaktadır. 1361 senesi başlarında av gezisi sırasında atının ürküp düşmesi sonucu yaşamını yitirmiştir.

Osmanlılarda atın önemi oldukça büyüktür. Şöyle ki; III. Mehmed (1595-1603) Ekim 1596'da Eğri fethine gidince Nemçe'liler amanla kaleyi teslim etmek isteyince onlara şöyle yemin ederek aman veriyor:

“Bindiğim at ve kuşandığım kılıç hakkı için yemin ederim ki...”

At yarışları da Türklerde çok ilgi toplayan bir spor ve eğlence türüdür. Özel günlerde at yarışları düzenlemek gelenek haline gelmiştir. Düzenlenen yarışlarda biniciler, at üzerinde inanılmayacak gösteriler yaparak becerilerini sergilemişlerdir. Çoğunlukla savaşa hazırlık amacını taşıyan binicilik oyunları, Orta Asya bozkırlarında olduğu gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de ilgi görmüştür (Web 5, 2018).

Osmanlı Dönemi'nde binicilikle ilgili yarışma şenliklerinden en önemlileri III. Murad'ın 1582'de At Meydanı'nda, I. Ahmed'in 1606 ve 1675'te Edirne'de düzenledikleri şenliklerdir. Bu şenliklerde eğer üzerinde ayağa kalkma, tek ayak üzerinde durma, dört nala giden attan amuda kalkma, eğer çıkartıp boyuna alıp tekrar takma, manialı, maniasız, silah kullanarak ve silahsız koşular yapıldığı bilinmektedir (Yıldıran, 1986).

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE BİNİCİLİK

Binicilik Türklerin hayat biçimini ve tarihini geri dönülemeyecek şekilde değişmesine yol açmıştır. Binicilik ve ata sahip olma onların anayurtlarından farklı bölgelere göç etmelerini kolaylaştırdığı gibi düşmanlarına karşı üstünlük, sürat ve taarruz üstünlüğü kazandırmıştır. Türkler atın kendilerine kazandırmış olduğu yükseklik, hız ve diğer avantajlarının farkında olarak silahlarını da ona göre şekillendirmiş ve tarih boyunca başarılı olmuşlardır. Bu bağlamda

geleneksel Türk yayı at üzerinde atış yapabilecek şekilde tasarlandığı gibi at üzerinde kullanılması daha uygun olan kargı, yuvarlak hatlara sahip kısa kalan ve topuz gibi silahlar kullanılmıştır (Dingeç, 2011). Türklerde hayvanlara binmeyi öğrenme ve onu yönetme oldukça önemli olduğundan çocuklar daha küçük yaşlardan itibaren aileler tarafından çocuklarının at üzerinde durması öğrenmelerini sağlamak için koç vb. hayvanlara bindirilerek deneyim kazanmaları sağlanırdı (Kafesoğlu, 1997).

Özellikle ata binildiği vakit ayakları koymak için eyerin iki tarafına kayışla asılan ve istenildiğinde uzatılıp kısaltılabilen, altı düz madeni halka olan üzengi at üzerinde durma konusunda biniciye güven duygusu verdiği gibi zemin olarak güçte verdiği için at üzerinde üzengisi olan binici üzengisiz olan biniciye karşı üstünlük kurar ve rakibine karşı avantaj sağlamıştır (Dingeç, 2011). Atlar, aynı zamanda Osmanlı ahalisinin servetlerini gözler önüne seren bir gösteriş aracıdır. Zenginler, hayvanlarının eğer ve koşum takımlarına çok dikkat ederek onlar sayesinde İslamiyet'in izin vermediği değerli mücevherlerini ve zenginliklerini topluma sunmuşlardır. Bu özellikleriyle at ve koşumları bir gösteriş alametidir (Faroghi, 2010).

2.1. Türklerde ve Osmanlı'da Binek Olarak Kullanılan Hayvanlar

Osmanlı Devleti'nde binicilik genel olarak sadece ata biniciliği olarak da algılansa da aslında binicilik konusunda genel kurallar ve işleyiş, hayvan sahibinin statüsüne, zenginliğine ve mesafesine göre değişkenlik göstermiştir. Şehir içi ve kısa mesafelerdeki yolculuklar da eşek, çöllerde ve kumlu arazilerde deve, uçurum ve engebeli arazilerde katır, taşlık devenin yürümeyeceği yerlerde - özellikle balkanlarda- ise at kullanılmıştır (Dalyan, 2013). Osmanlı Devleti'nin özellikle dağlık ve engebeli olan doğu bölgesindeki Hakkari gibi bölgelerde yük ve biniş hayvanı katır kullanmışlardır (Dalyan, 2012).

2.2. Cündilik ve Oyunları

Türklerde spor, Türk'ün gücünü, çevikliğini, bedensel yetilerini gösteren milli kültür varlıklarından birisi olagelmıştır. Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devletinde de güreş, avcılık, atıcılık, okçuluk, binicilik, kılıç, ağırlık kaldırma, gürz ve topuz kullanma, cirit, tepük gibi etkinlikler ön planda yer almaktadır. Yarışma biçiminde gerçekleştirilen güreş, binicilik, cirit ve okçuluk gibi sporlar daha sonraki yıllarda gelenekselleşmiş ve ata sporlarımız haline dönüşmüşlerdir. Özellikle Osmanlı Devletinin ihtişamlı dönemlerinde güreş, atıcılık, binicilik (cündilik), avcılık, okçuluk ve cirit oyunları sarayın ve padişahın desteklediği sporlar olarak göze çarpmaktadır (Güven, 1999: 11).

Cümdi sözcüğü, Osmanlılarda hünerli, ata iyi binen, atını iyi yönlendiren, yetenekli kişilere verilen addır. 1359 senesinde Bursa'ya gelen Memluklu elçisi ve beraberindeki cündiler ile beraberinde getirdikleri cündilik kitabı Türkçe'ye çevrildikten sonra bu sözcük dilimizde kullanılmaya başlanmıştır (Dingeç, 2011). Kahraman'a göre cündî, Osmanlı sarayında bir bölük veya koğuş adı olmamakla birlikte hünerli binicileri sıfat olarak tanımlar. Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Amasya'ya çekilen Şehzade Mehmet Çelebi'nin kardeşini yenip, padişah olabilmesi için çevik kuvvete ihtiyaç olduğu görülerek biniciliğe önem verilmiştir. Bu dönemde Amasyalılarından oluşan atlı bölüğe Bamyacılar, Merzifonlulardan oluşan bölüğe de Lahanacılar denilmiştir (Kahraman, 1995).

Lahanacı ve Bamyacı isimlerinin ortaya çıkışı Ankara Savaşı sonrasında atfedilmektedir. Ordusunu güçlendirmek için Amasya'ya çekilen Çelebi Mehmet, iki yüz süvariye eğitime alır. Bunların bir kısmı Çelebi Mehmet adına diğer kısmı da oğlu Murad adına talim yaparlar. İki rakip durumuna gelen süvarilere Amasya'nın bamyası, Merzifon'un da lahanası ünlü olduğundan Çelebi Mehmed'in takımına Bamyacı, Murad'ın takımına ise Lahanacı denilir. Cirit alayları, cirit oyunu kaldırılincaya kadar bu isimlerle anılmıştır.

Cümdi olmak isteyen acemi cümdi, cümdi alaylarından birini seçerek, Lahanacı veya Bamyacı gruplarına dahil olurdu. Acemi cümdinin eğitimi, Cündibaşı'nın kendisine atadığı usta bir cümdi tarafından gerçekleşirdi. Cündilik eğitimi, Enderun'da verilir ve dersler Topkapı Sarayı içinde Kıztaşı mevkiinde, Gülhane'de, Beşiktaş Sarayı'nın çinili meydanında gerçekleşirdi. Eğitimin sonunda cündiler, ata çabuk ve çevik inip binmeyi, at üzerinde kılıç, ok ve tüfek kullanmayı öğrenmiş olurdu. Eğitimi tamamlanan cündiler, cümdi ağalarının onayı ile, üstat cümdi ünvanı olan keskinler sınıfına dahil olurlardı.

Osmanlılarda cündiler genel olarak 3 gruba ayrılırlardı;

1. Enderun Cündileri
2. Sadrazam Cündileri
3. Mısır Cündileri
4. Bamyacı Cündiler

Cündülük oyunları genellikle düğün, sünnet, bayram ve cülus törenlerinde oynanırdı. Bu oyunlar cirit dışında at üzerinde uzağa cirit atma, bir sırığa bağlanmış kabağı okla vurma veya keçeye kılıç çalma şeklinde olurdu (Kuzucu, 2016).

2.3. Osmanlı Devleti'nde Cündiliğe Başlama ve Eğitimi Çalışmaları

Enderunda spor yapmak zorunlu olmayıp isteğe bağlıydı. Ancak yükselmek ve akranları arasında seçkin olmak ve bir gün çıkma olursa önemli bir makama atanarak taşraya gitmek için de iyi bir sporcu olmak şart idi. Bu nedenle her içoğlanı yapabileceği bir sporu mutlaka yapmaya çalışırdı.

Cundilik eğitimi almak isteyen bir acemiye ilk önce ata binme ve at üzerinde oturma öğretilirdi. Bunun içinde babataşı denilen at biçimi verilmiş taş üzerine oturtulup dizgin tutmak öğretilirdi. Bunu öğrenen acemi, gerçek ata binerek çabuk ve çevik inip binmeyi, yürütmeyi, yavaş ve hızlı koşturmayı iyice öğrendikten sonra at üstündeyken tablalara ok atmayı, sırtın tepesine bağlanmış kabağı okla vurmaya, (70-80 cm) uzunluğunda ve (7.5 cm) kalınlığındaki temirli denilen ucu sivri çubuğu kum yığınınına saplamayı idman yapmaya başlar. Bu idmanları günde iki yüze kadar çıkarır. Nihayet kılınç, ok ve tüfek kullanmakta çok başarılı olunca, bütün cüdi ağaların önünde becerisini kanıtlayarak acemilikten çıkıp önce kâmil daha sonrada keskin cüdi olurdu (Kahraman, 1995).

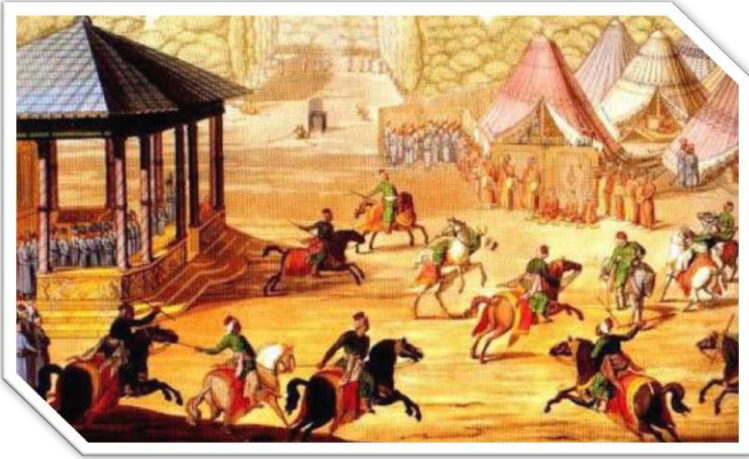
Savaşa hazırlık olarak uygulanan binicilik oyunlarının en yaygını olarak Orta Asya bozkırlarından başlamak üzere Anadolu'nun birçok yerinde değişik şekillerde oynanmıştır. Kaçma, kovalama gibi karakteristik özellikleri olan Gökbörü. Kızbörü ve Beyge oyunları, bir çeşit atlı hokey oyunu olan Çöğen-Çevgen ve bir nevi savaşa hazırlık hareketleri olarak bilinen Cirit, atlı sporların en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar (MEB, 2006).

2.3.1. Cirit

Tarihin eski çağlarında insan topluluklarının ulaşım ve savaş araçlarından olan atlar, günün şartlarına göre eğitilmiş savaşlar at ile yapılmış, barış zamanlarında da spor ve eğlence aracı olmuştur. Cirit, diğer adı ile Çavgan; Türklerin yüzyıllardan beri oynadıkları insanla aklın bütünleştiği, eski savaş kurallarının uygulandığı çok yönlü bir spordur. Orta Asya'da yaşayan Türkler, barış zamanlarında at ve askerlerini zinde ve kuvvetli tutabilmek, insanları ruhsal ve fiziksel olarak eğitmek amacıyla atla cirit oynamışlardır. Atlı ciritte hiç bir spor müsabakasında bulunmayan rakibi başlama şeklinde bir davranış vardır. Bu

yönüyle spor ve erdemin birlikte anıldığı asil bir yapıya sahiptir (Kahraman, 1995).

Cirit, bütün atlı sporlar gibi Orta Asya Türk kültüründen kaynaklanan bir oyundur. Cirit oyunları atlı cirit (süvari ciridi) ve yaya (menzil) ciridi olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır (Gezder, 1998).

Resim 2: Osmanlı'da Padişah huzurunda gerçekleştirilen Cirit Temsili

(Web 6, 2018)

Ordusu büyük ölçüde süvari olan Osmanlı Devleti'nde savaş ve av pratikleri için gerekli becerilerin kazanılmasına yönelik çeşitli atlı oyunların varlığı bilinmekte ve bunların başında atlı birliklerin en gözde savaş eğitim aracı, bayram ve törenlerin biçimlendiricisi, halk ve saray eğlencesi olması dışında, rekabete dayalı önemli bir spor konumuna yükselmiş atlı cirit oyunu gelmekteydi (Yıldıran, 2002).

Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren Osmanlı padişahları tarafından cirit meydanları yaptırıldığı, inşa edilen saraylarda mutlaka cirit, çevgan, okçuluk yapılmasına uygun meydanlar da yaptırıldığı bilinmektedir. Osmanlı padişahları

cirit izlemek istedikleri zaman saraylarda askeri bölükler cirit oynamakta olup, bayramlarda padişah huzurunda cirit oynanması adetti. Zaman zaman padişahta cirit oyunlarına katılır, buna “*padişah ciride bindi*” denilirdi. (Akın Zorba, 2014). Sadrazamların kapı halkı diğer vezirlerden çok olduğu için kuruluş içindeki cündilerin sayısı bazen iki yüzü geçerdi. Bu cündiler dini bayramların üçüncü günü Eski Saray Meydanı'nda, kurban bayramı ise dördüncü günü başka bir biniş yerinde cirit oynayıp padişahтан ihsan almaları kanun idi. Bu nedenle Sadrazamlar'ın cündileri arasında çok iyi cirit oynayanlar bulunurdu (Kahraman, 1995).

Cirit oyunlarında tek hedef, sadece askeri değil aynı zamanda atı da savaşa hazırlamaktı. Yapılan antrenmanlarla hem at, hem de cümdi forma girerdi. Cümdi olmak, alanında iyi olmayı gerektirse de tek başına bir meslek değildi. Fakat iyi yerlere atanmada dikkate alınan bir unsurdu. Örneğin, Yavuz Sultan Selim zamanında Cümdi İnal Bey, Kanuni döneminde Matrakçı Nasuh, II. Selim döneminde Cümdi Derviş Paşa, III. Murat döneminde Cümdi Mustafa Ağa, IV. Murat döneminde Cümdi Halil Paşa önemli görevlere atanan cündilerden bazılarıdır. Cirit oyunu, dini bayramların üçüncü gününde, doğum şenliklerinde, mutlaka oynanırken bu özel günler dışında genellikle padişahın isteği doğrultusunda gerçekleşirdi.

Oyun, yaralanma veya ölümle sonuçlanabileceği için cündileri, her oyunda cesaret sınavı beklerdi. Gerek cirit ve gerekse lobut oyunları bir savaşı canlandırır gibi gerçekleştirilmekteydi. Bu oyunlarda başarılı olmak için binicilikte becerikli olmak gerekliydi (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi 1976: 85)

Lahanacılar ve Bamyacılar farklı renklerde giyinerek oyun alanına çıkarlardı. Bu da onlara takım ruhunu kazandırdı. Lahanacılar, kırmızı kadife şalvar, yeşil mintan giyinerek, yeşil bayrak taşımakta, Bamyacılar kırmızı kadife şalvar, mavi

mintan giyinerek, kırmızı bayrak taşıyarak birbirlerinden ayrılmaktaydı (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi 1976: 85).

Cirit oyunları sert oynanan bir oyun olması nedeniyle yaralanma, sakatlanma hatta ölümlere bile neden olabilmekteydi. Bu oyun nedeniyle ölen cümdi ağaları bulunmaktaydı. Örneğin Yavuz Sultan Selim zamanı cündilerinden olan Yusuf Ağa, I. Ahmet zamanının cündilerinden cümdi Ahmet Ağa, III. Selim zamanı cündilerinden Kara Hasan Ağa aldıkları cirit isabetiyle ölen bazı cündilerdi. Cündiler, bazen bunun bir oyun olduğunu unutup, hırs ve kin duyguları ile hareket edebilmekteydi. Bu da oyunların amaç dışına çıkmasına neden olmaktaydı. 2 Kasım 1816'da II. Mahmut zamanında Çırağan Yalısı'nda yapılan oyunda Çopur Hasan Ağa'nın Şuayıp Ağa'ya kin beslemesi ve oyun alanı dışında pusu kurarak Şuayıp Ağa'yı düşürmesine neden oldu. Şuayıp Ağa aldığı yaradan dolayı altı ay yatakta kaldı fakat iyileşmeden 1817'de vefat etti (Hızır İlyas Efendi 1276: 117). Şuayıp Ağa'nın ölü- mü hem Enderun Ağalarını hem de II. Mahmut'u çok üzdü. II. Mahmut bu vesile ile bir daha cirit oynatmadı ve cirit oyunu, 1826 yılında tamamen kaldırıldı. Fakat menzil ciridi ve lobut atma oyunlarına devam edildi (Hızır İlyas Efendi 1276:117). Bu durum bir anlamda, spor oyunlarının barış ve sevgi ortamında, kardeşlik ve dostluğu güçlendirmek için oynanması gerekliliğini ortaya çıkardı (Dingeç, 2011).

Cirit atları sıradan atlar olmayıp özenle seçilir ve onlara gem dışında diğer kontrol edici aletler takılmazdı (Sezin, 2016) Cümdi olmak isteyen genç ilk başlarda ata binmeyi ve üzerinde durmayı öğrenmek durumundaydı. Bunun için aday ilk başta "Babataşı" denilen at biçimindeki taş üzerinde durma, hızla binme, hızla inme, sıçrama, eğilme eğitimlerini alır, bu eğitimin ardından gerçek atla biniş ve atış eğitimlerinin ardından binici eğitimi tamamlanırdı (Sezin, 2016). Evliya Çelebi kendisi de bir cümdi olarak cirit oyunlarına katılmış ve ön dişlerinin tamamı ciridin çarpması sonucunda dökülmüştür.

Cirit oyunlarında hedef oyuncu olduğu için atılan ciridin ata değmesi atan oyuncunun oyundan çıkmasını gerektirir; Çünkü hedef binicidir. Cirit oyununda oyuncu atılan ciritten sağa sola atının üzerinde yatmakla veya elindeki ciritle kendisine gelen ciridi savuşturabilmektedir. Çok usta olanlar kendilerini “Kavak vurması” yani atın üzerinde amuda kalkarak savuşturabilmektedirler. Buda oldukça hünerli bir binicilik gerektirmektedir. Cirit sporunda ölenler şehit sayıldığı gibi çocukları bu sporda ölenler bundan gurur duyarlardı (Pakalın, 1993).

Federico Fravina ciridi; “Cirit, uzunluğu bir buçuk vara, çapı bir parmak olan değnekle oynanıyor, at üstünde darbeyi engellemeye çalışıp, çevikçe birbirlerine sırk atıyorlar. Bu sıığı yerden kaldırarak yeniden silahlanmak için ucu kancalı bir değnek taşıyorlar ve inanılmaz bir ustalıkla, birdenbire, yarış halindeyken yerden kaldırıyorlar ve başkalarının sıığı ile savunmaya hazırlanıyorlar” (Gravina, 2001).

2.3.1.1. Baron W. Wratislaw’a anlatımıyla Cirit Oyunu

Bu geniş alanda yani At Meydanı'nda, İmparatorumuzla Osmanlı Hakanı arasında barış durumu düzgün gittiği sürece, havalar da iyi oldukça, her Cuma günü -bizim Pazarımız gibi Müslümanların da tatil günü Cuma'dır- gayet şık giysiler ve topuklarına kadar uzanan çakşırlar giyinmiş, zarif kılıçlar kuşanmış ve pahalı binek takımları olan çok güzel atlara binmiş, sarayla ilişkin sekiz-dokuz yüz Türk genci toplanırdı. Bu delikanlılar, ya atlarına binerek, ya da onları yederek alana gelirler. Gençlerden her biri, bir, bir buçuk kulaç uzunluğunda birer cirit taşır. Ayrıca, atlarının eğgerlerine iliştirilmiş, uçları kıvrık küçük birer değnek vardır. Sporcuların alanda toplanmalarının ardından, iki takıma ayrılırlar. Bizde çocukların yaya olarak kendi aralarında oynadıkları gibi, onlar da at üzerinde karşı karşıya dururlar, ve birbirlerine elindeki ciritleri atarlar, eğer içlerinden herhangi bir dikkatsizlikle atını uzak sürmüş bulunursa, tutsak edilerek bir yana bırakılır. Bu atlı sporcular, birbirlerine attıkları ciritleri eğer başına ilişik uçları

çengelli değneklerle ve atları doludizgin koşarken yerden toplarlar. Bunlardan bazıları daha büyük hünerler göstererek bu ciritleri son sürat koşan atlarından atlayarak yerden alırlar ve bir anda hiç yardım görmeden, üzengileri kullanmaksızın gene kendilerini atlarının üzerinde bulurlar. Bunlardan üçü ya da dördü ciritlerini herhangi birine attıktan sonra adarı uçar gibi koştukları halde, birbirlerinin ellerini tutarak at sürer ve bu sırada, biri ya da ikisi birdenbire dönerek kendilerini kovalayanların sırtlarına ciritlerini ustaca yapıştırırlar.

Gençler bu müthiş çeviklikleriyle pencereden kendilerini seyreden hanımların ve alanda toplanmış bulunan binlerce kişinin övgüsünü kazanmış olurlar. Erkekçe bir gururla bütün çevikliklerini ortaya koyarlar ve birbirleriyle bu yolda yarışır. Böyle yarışma günlerinde bu At Meydanında, üzerleri halılarla örtülü çok güzel küheylanlar görülür. Çünkü hemen hemen bütün paşaların ve kodamanların seyisleri bu alana onar onbeşer hatta daha fazla at getirirler. Cirit oyununa katılan bir genç, atı yorulunca bunlardan birine, o da yorulunca bir başkasına adayarak oyuna veya yarışmaya devam eder (Wraitslaw, 1996).

“Türkler atları dört yaşını doldurmadan önce kullanmıyorlar. Bundan ötürü hayvanları daha dayanıklı oluyor. Bizim Bohemya’da olduğu gibi onları hayvanların gençliklerinde yorup ezmiyorlar (Wraitslaw, 1996).

“Ordu içinde, her çeşit sporla ilgili hüneri, aklı durduracak bir ustalıkla yapan birçok pehlivan, atlet, binici ve başka cündiler vardır. Bunlar Padişahın önünde güreşerek, atlayarak at koşturarak maharetlerini gösterirler ve bu yöntemle uzun yolculuk sırasında Padişahın sıkılmasını önlerler. Bu cündilerin adı olanlarının gösterdikleri binicilik hünerlerine hayran olmamak elde değildir: Bu delikanlılar, atları dörtlül koştururken eğer üstünde ve ayakta dimdik dururlar, atın altından şimşek gibi dolanıp dönerler, yine at bütün hızıyla koşarken, bir arı çevikliğiyle eğerden yere, yerden eğere atlayıp sıçarlardı” (Wraitslaw, 1996).

2.3.2. Polo

Çöğen (polo, çevgan) oyunu Türklerin Orta Asya'da icat ettiği millî bir oyundur. Oyun Babür Şah tarafından Hindistan'a götürülmüş, Tibetçe top anlamına gelen "Pulu" kelimesi zamanla Polo ismini almıştır (Başbuğ, 1986). Batu'ya göre eski bir Türk sporu olan çöğen, "polo" adıyla ilk olarak Hindistan'da 1854'te İngilizler tarafından oynanmış ve Avrupa'da ilk Polo Kulübü 1863'te kurulmuştur. Keten'e göre, Hindistan'a yerleşen Portekiz ve İngilizler bu oyunu burada görmüşler ve 1871'de İngiltere'ye dönen askerlerle bu oyunu Avrupa'ya götürmüşlerdir.

Resim 3: Osmanlı'larda oynanan Polo oyunu temsili (Web 7, 2018)

Bütün dünyaya yayılmış "polo" oyununun adı, çevgan oyununun Tibetçe'deki karşılığı olan "pulu" sözcüğünden gelmedir. Bu oyunu niteleyen Fransızca "chicane" ve İspanyolca "chueca" sözcükleri, "çevgan"dan türemedir. Çevgan oyunu, sadece Asya'da değil, Sasanilerde, Selçuklularda, Bizans'ta ve Safevilerde yaygın olarak oynanmış, özel çevgan oyun alanları inşa edilmiştir. Ayrıca Uzakdoğu da, Çin ve Japonya'da da oynanmış olup, Çinliler bu oyuna chui

wan (topa vurmak) demişlerdir. Osmanlılarda yarışma, mehter müziği ve marşları eşliğinde başlamakta ve devam etmekteydi (Tez, 2009).

2.3.3. Atlı Hedef Okçuluğu (Kabak Oyunu)

Osmanlı döneminde hedef ve menzil olmak üzere farklı iki tür atış yapıldı. Geleneksel hedef atışları, av hayvanlarını ve düşmanı vurmayı amaçlardı. Hedef olarak içi talaş ya da pamuk çekirdeği doldurulmuş torbalar kullanılırdı ve bununla bir okçunun hedefi vurma kabiliyetini geliştirmesi beklenirdi. Menzil atışlarında ise, okun mümkün olabilecek en uzak mesafeye atılması amaçlanırdı. Osmanlı İmparatorluğunun pek çok yerinde menzil atışları yapılabilecek alanlar vardı; ancak, bu alanlar hedef atışları için de kullanılmaktaydı (turkish-archery.blogspot, 2008).

Hedef okçuluğu çerçevesinde değerlendirilebilecek olan kabak okçuluğu, ayrıca binicilik becerisi gerektiriyordu. Özellikle, XV.-XVII. yüzyıllarda Osmanlılarda çok tutulan bir gösteri sporu olan kabak oyunu, hünerli binici (cündî) yetiştirme eğitiminde, çeşitli nedenlerle düzenlenen şenliklerin biçimlendirilmesinde ve eğlenceli bir oyun olarak, seferde ordunun moralinin yükseltilmesinde önemli yer tutuyordu (Web 3, 2018).

Kabak oyunu, meydanın ortasına dikilmiş uzun bir sırığın üzerindeki hedefe, dörtnala giden at üzerinden geriye dönerek ok atmak esasına dayanır. Oyuna adını veren kabak kavramı Türkçedir ve Arapçaya remvü'l-kabak, meydân-ı kabak ve Farsçaya kabak-bâzî, kabak endâzî terkipleriyle geçmiştir. Nitekim XIV. Yüzyıl Memlûk okçuluğu hakkında bilgi veren Bugyetü'l-Merâm Gayetü'l-Garâm adlı eserinde Tayboga, "Bu 'kabagî' tabirini Türkler ve Tatarlar bulmuşlardır; Arap dilinde karşılığı yoktur. Türk beyleri direk dikerler, başına bir kabak geçirirler ve düşünlerinde, eğlence zamanlarında ona ok atarlar" demektedir (Yücel, 1999: 38).

2.3.4. Lobut Oyunu

Lobut oyunu da at üzerinde oynanan bir oyun olması ve grup halinde oynanması nedeniyle yine cündiler tarafından oynanıyordu. Bu anlamda günümüz sporcuları uzmanlaştıkları alan dışında bir müsabakaya katılmazken Osmanlı Sarayı'nda takımlaşan bu cündiler farklı oyunlara katılmaktaydılar. Genellikle cirit oyunu başlamadan önce her iki alaydan birer atlı çıkıp ellerindeki lobutlarla oynardı (Dingeç, 2011).

Lobut, cündilerin kullandıkları yetmiş beş – seksen santim uzunluğunda dört parmak kalınlığında meşeden yapılmış sopaya denilmektedir. At üzerinde cirit gibi düz atılabildiği gibi havaya doğru dikine fırlatılırdı. Usta lobutçular, değneklerini 20-30 metreye kadar havaya fırlatırlardı. Lobut; kola kuvvet vermek, cirit atmayı ilerletmek gibi faydaları vardı. Ayrıca bu oyun sayesinde topun icadından önce bu spor sayesinde süvariler ellerindeki mızrak ve diğer savaş araç gereçlerini kalenin içindikileri yaralamak amaçlanırdı. Ancak topun icadından sonra cirit öncesi bir müsabakaya dönüşmüştür (Pakalın, 1993). Bir başka lobu oynama şekli ise iki ağaç veya sırık üzerine bir ip çekilerek üzerinden lobut olarak kullanılan değnek at üzerinden atılmaya çalışılırdı (Kuzucu, 2016).

2.4. Türkler'de At Kültürü ve Yetiştiriciliği

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türkler'in yetiştirdikleri atlar, Selçuklu kaynaklarında belirtildiği üzere "Türkmen atı" adıyla tanınan Türkistan neslinden idi. Türkmen atının en belirgin özelliği orta ve hatta küçük boyda, başı biçimli ve küçük, kulakları kısa, yeleleri sık ve uzun, göğüs sağrılarının güçlü olmasıdır. Bu vasıflara sahip Türk atı hızlı ve dayanıklıdır. Türkler atlarından bir kısmını damızlık olarak ayırdıktan sonra geri kalanını iğ diş ederlerdi. Bundan maksat, atın daha güçlü olmasının yanı sıra Avrupa'ya ve başka ülkelere ihraç edilen atların neslinin korunması ve onların eline geçmemesi idi.

Selçuklu sultanları saraylarından çıktıklarında mutlaka ata binerlerdi. At dışında bir vasıtaya binmek küçüklük sayılırdı. Atın rengi ise özel olarak seçilir, daha çok beyaz renk tercih edilirdi. Aynı hususlar Osmanlılar tarafından da benimsenmiştir. Mesela Alparslan'ın ki gibi Fatih'in atı da beyazdı.

At yetiştirme geleneği Anadolu beyliklerinde, özellikle Germiyanogulları'nda ve daha sonra Osmanlılar'da da devam etmiştir. XVI. yüzyılda Halep Türkmenleri içinde yer alan Yıva aşiretinden, muhtemelen at yetiştirmeleri dolayısıyla "Hayl-Yıva" adıyla tanınan bir grup bulunmaktaydı. Yine Beydili'ye bağlı bir cemaat, At Güden Bey adlı boy beyi idaresinde beylerinin ismiyle anılmaktaydı. Ayrıca Osmanlı kaynaklarında Atçeken (Esbkeşan) ulusu olarak adlandırılan grup, vergilerini yetiştirdikleri attan verme gibi bir nizamı tabi idiler. attan verme gibi bir nizamı tabi idiler. İbn Fazlullah el- Ömer! "Rümiyyat" olarak adlandırdığı Anadolu atlarının çok değerli olduğunu bildirmekte ve bunların çok uzun süre koşabildiğini belirtmektedir. Genellikle Konya- Eskişehir- Ankara- Aksaray arasında yaşayan Türkmenler at yetiştirmekle meşhurdular. 1432-1433 yıllarında Osmanlı ülkesine gelen Sertrandon de la Broquiere de Türk atlarının çok iyi olduğunu ve uzun müddet koşabildiğini ifade etmektedir. Avusturya elçisi Busbecq ise Türkler'in atların eğitime çok önem verdiklerini, bu sebeple atların sahiplerine çok alıştıklarını söyledikten sonra, fazla beslenmeyen bu at arın ince yapılı olduğunu, bu yüzden uzun müddet koşabildiklerini ve dayanıklı olduklarını belirtir. XVIII. yüzyılda İstanbul'da bulunan d'Ohsson da Türk atlarını överken en küçük rütbede bir subayın veya biraz hali vakti yerinde olan vatandaşın bile bir iki atı olduğunu kaydederek at koşumlarının güzelliğinden ve zenginliğinden de uzun uzun bahseder. Yabancı seyyahlar tarafından bu şekilde övgüyle anlatılan Türk atları sahiplerince pek sevilmekte ve itinalı bir şekilde eğitilmekte idi. Bundan dolayı savaşta atın sevk ve idaresi kolaylaşmış, at sürücüsü ile bütünleşmiştir. Osmanlılar da atın başka devletlerin eline geçmemesi için çeşitli tedbirler almıştır. Öte yandan Fatih Kanunnamesi'ne, at hırsızlığı yapanların

ellerinin kesilmesi veya 200 akçe ceza alınması hükmü konmuştur. At özellikle Osmanlılarda haberleşmede ve taşımacılıkta ana vasıta olmuş tur. Bununla birlikte savaşlarda ve haberleşmedeki değeri dolayısıyla nakliye işlerinde yaygın şekilde kullanılmamış tır. Bunun yerine düz sahalarda devenin, dağlık bölgelerde ise merkep ve katırın kullanıldığı görülür. Osmanlı haberleş me teşkilatında atın büyük önem taşıdığı belgelerden anlaşılmaktadır. Osmanlılar'da at neslinin korunması ve daha iyi cins at üretmek düşüncesi, çiftlikler (hara) kurulmasına yol açmış tır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde Karacabey, İnönü, Konya, Çukurova, Eskişehir, Akköprü gibi yerlerde haralar kurulmuştur. Ancak sonraki yıllarda at yetiştiriciliğine gereken önemin verilmemesi yüzünden 1857' den sonra at ihtiyacı ithal yoluyla giderilmeye çalışılmış r. Öte yandan Osmanlı sarayı içinde de atların bakımını üstlenen ve at yetiştiren müesseseler teşkil edilmiştir . İstabi Amire veya Has Ahur adını taşıyan bu dairenin başında mirahor (imrahor) denilen bir memur bulunuyordu. Bu daire saray hayvanlarına bakar ve bunların eğitimiyle meşgul olurdu. Çeşitli hizmetlilerin bulunduğu bu daire ayrıca hayvan yetiştirmekle de görevliydi. Osmanlı hükümdarları saraydan çıktıklarında gidecekleri yere mutlaka atla giderlerdi. Şeyhülislam ve veziriazam ise arabaya binerdi. Müslüman olmayanların ata binmeleri izne bağlı idi (Halaçoğlu, 1991).

Türk at kültüründe atlar aynı zamanda kıymetli bir hediye ve armağan olarak görülmüştür. Federico Gravina'nın eserindeki anlatımıyla “ Küçük ahırlarda, yalnızca padişahın bindiği elli altmış at vardır. Bunlar en iyi cins Arap, Mısır ve bütün İmparatorluk atları arasından seçilirler. Padişah bu atlara her binışinde, kaç kez binildiğinin bilinmesi için boynuna kalemtırışla bir çentik atılır. Bu atları paşalara ve Eflak, Boğdan prenslerine armağan edebilir. Boynunda ne kadar çok çentik ya da işaret varsa, armağanın değeri o denli artar ve bunun üzerine paşa ya da prensin karşılık olarak, genellikle yüz hatta iki yüz kese altın göndermesi âdettendir” sözleriyle belirtmiştir (Gravina, 2001).

Osmanlı Devleti'nde at yarışlarına ve atlı oyunlara büyük önem verilmiştir. Bu amaçla bu sporların yapıldığı yere "At Meydanı " ismi verilmiştir (Gravina, 2001). Bunun dışında İstanbul'da bulunan mesire alanlarından Göksu'da bu amaçla cirit başta olmak üzere at ve binicilik hünelerinin sergilendiği yerlerden birisidir (Mümtaz, 2011).

Osmanlı Devleti'nde binicilik ve ata hakim olma mahareti her zaman devlet büyüklerinden iltifat görmüş ve mükafatlarla desteklenmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında Mısır'ın fethinden sonra Ahmet Cevdet Paşa'nın aktarımıyla "Âmir Sevdun ve oğulları da gelmiş. Sultan Selim, Kasım ile Zülfikar'ın atlarına binip binicilik hünelerini göstermelerini istemiş. Onlar da atlarına binerek o kadar hünere göstermişler ki gözler kamaşmış. Osmanlılar bu maharete pek ziyade şaşırmışlar, padişah tarafından ikisine de hil'atler giydirilmiştir." (Ahmet Cevdet Paşa, 2011). Osmanlı Devleti'nde atların kötü şartlarda beslenmelerinin önüne geçilmeye çalışılmış ve onlara kötü davranışlar cezalandırılmıştır. Bu bağlamda At hamalların zayıf, sakat, nalsız, semerleri eski hayvan ve katır koşmaları yasaktı. Hamallarının caddelerde beygirleri katarlamalarına, her hayvana taşıyabileceğinden çok yük vurmalarına, atların gereği gibi besleyip beslememelerine, dikkat edilirdi (Altınay, 1998).

Osmanlı Devleti'nde en iyi atlar genellikle Suriye, Mısır ve Karaman gibi bölgelerden temin edildiği görülmektedir. 1725 yılında Osmanlı Sarayındaki atların hastalanması üzerine bu bölgedeki beylere ve özellikle Reyhanlı ve Pehlivanlı aşiretlerine emirler verilmiştir (Altınay, 1998).

Türkmenler (Karakuşlar adıyla bilinmektedir) tüm Orta Asya'da kötülük habercisi olarak tanınıyordu. Mükemmel biniciydiler ve en büyük özellikleri altlarındaki güçlü atlardı. Bunlarla günde 100 kilometre kadar yol alabiliyorlardı. Zorda oldukları zaman bu mesafeyi yaklaşık iki katına çıkartmaları mümkündü. Binicileri de aynı derecede güçlüydü ve günde yirmi saat ata binerek bütün bir

hafta gidebiliyorlardı. Sonradan Osmanlı ordusunda da olduğu gibi atlarını tavlalarda değil kazığa bağlı olarak çadırlarının yanında bulunduruyorlardı. Binicinin kamçısı vardı ama bunu gösteriş ya da köpekler için kullanırdı, at için asla. Hiçbirinin mahmuza da ihtiyaç olmazdı. “Türkmen atlıların tarihi, yaptıkları akınlardan ve yağmalardan oluşuyordu. Bunu aynı zamanda okçuluktaki üstün yeteneklerine de borçluydular. At üstünden birbiri peşi sıra attıkları oklarla hedefe şaşmaz isabet sağlıyorlardı. En çok uyguladıkları zaman kazandırma manevra, kaçıyormuş gibi geri çekilerek sonra birden dönüş yapıp saldırmaktı” (Goodwin, 2001).

“Ünlü İran Şahı Nizamülmülk'ün hüküm sürdüğü XI. Yüzyılda Türk aşiretleri birbirleriyle savaşıyor ve aldıkları esirleri köle olarak satıyorlardı. Bu kölelere bir yıl süreyle disiplin ve itaat, bir yıl da binicilik öğretilirdi ” (Goodwin, 2001).

“Kapıkulu süvarisi şehir dışında, atların otlayabilmesi için kırık alanlarda konuşlandırılırdı. Süvariler, yeniçeriler ve içoğlanların arasından seçilen ulufeye bağlı ücretli askerlerdi. Savaşlarda göz âka üniformalarıyla sultanın sağında ve solunda yer alırlardı. Başka hiçbir ordunun süvarisiyle kıyaslanamayacak kadar usta biniciler ve eski Türkmen atlıları kadar keskin okçular olmak üzere eğitim görürlerdi” (Goodwin, 2001). Osmanlı Devleti'nde süvariler ve biniciler halka binicilik hünelerini göstermek için kalabalığa at oynatır ve üzengi parlatırlardı. Bunun ardından diğer bir binicilik ve cirit sahası olan Kağıthane'deki Cendere Boğazındaki yeşil sahalarda cirit oynarlardı. Birinci Ahmet'in büyük oğlu ikinci Sultan Osman bu meydana cirit oynardı (Celal, 1946).

“Evvelce vükela, vüzera ve ricalden başka bütün Osmanlılar ata çok rağbet ederdi. Yüksek fiyatlarla ve çok zorluklarla Arabistan'dan ve iyi at çıkan ülkelerden atlar getirtilir, ihtimamla bakılırdı. Kübera dairelerinde ve hatta halk arasında bile meşhur cins atlar, Kıbrıs katırları ve merkepleri, Mısır'ın meşhur beyaz merkepleriyle Merzifon ve Kayseri'nin merkeplerini, adaların midilli

türünü de besleyenler vardı. Hepsine iyi bakılır ve çoğaltılmasına çalışılırdı” (Arısan ve Günay, 1995).

Kübera ahırlarında her cinsten at bulundurulur, ata bakmak, beslemek yürüyüşe alıştırma usullerini çok iyi bilmek gerektiğinden, büyük konaklardaki seyislerin çoğu Şam, Halep, Beyrut ve civar halkından seçilirdi. Seyisler sabahları hayvanları tımar sırasında kendilerine mahsus maval denen makamda Arapça nâmeler söyleyerek kaşağıyı hayvanın sırtında gezdirdikçe kaşağıya takılı halkaların çıkardığı şıkırtılı sedayı da kendi namelerine uydurur ve hoş bir ahenk içinde hayvanları tımar ederlerdi. Her sabah hayvanlar tımar edilirken, emir-i ahur ağa da ahırın her yerini gezer, kaşağıdan sonra, hayvanın derisinden çıkan toz ve kepeklerin alınması için kullanılan gebre’nin yoluyla kullanılıp arpa vb’nin nasıl ve ne kadar verildiğini ve tavla uşağı denen adamların ahır usulünce süpürüp, süpürmediklerini, temizliğine dikkat edip etmediklerini teftiş eder ve daha başka işler varsa yapmasını emreder, ahıra lazım olan arpa, saman, yulaf, kepek gibi şeyleri aldırır, zamanında ambarlara koydurur, kaşağı, gebre, köstek, belleme, çul, yular, başlık, sünger, su vermek için kullanılan gerdel, kova, sepet, kürek, süpürge, kandil gibi lüzumlu malzemeyi de toptan satın aldırır, lüzumlu kadarını verir, gerisini saklardı. Ayrıca hane sahibinin mahdumu veya damadının bindikleri atların ağır sıрма ile işlenmiş haşelerini, bunların gümüş üzeni, gümüş reşme ve başlıklarını ve pazubendlerini ve diğer önde gelen hane halkına ait at takımlarını saklamak ve diğer ağaların eğer, palan gibi şeyleriyle yük hayvanlarının semer ve yamçılar’ını yoluyla kullandırmak, hayvanların talimi, hastalananların bakım ve tedavisiyle ilgilenmek, kısaca ahırda seyislere, at uşakları ile arabacılara nezaret etmek, işlerini gereğince yapmalarını sağlamak emir-i ahur ağanın tek başına sorumluluğu altında idi. Hane sahibi bir yere giderse, emir-i ahur ağa da beraberinde atın sağ tarafında gider, gelirdi. Hane sahibinin mahdumu veya damadı hayvana binmek isterse, icab eden atı hazırlatır, beraber gidecek seyisi tayin ederdi. Yazın hayvanlar, otlatılmak üzere

çayıra çıkarılacağı zaman otlak yerine gider, lazım olan çadırları kurdurur, hayvanları oraya naklettirir, sık sık gidip nezaret ederdi. Doğuranlar varsa tavrın iyi bakımını ve beslenmesini sağlardı. Maiyetindeki 30-40 kişiye varan seyis, arabacı, tavla uşağı, tımarcılardan gerekenleri işten çıkarıp yerlerine yenilerini alma, icabında takdir ve ihtar etme hakkı yine emir-i ahur ağaya verilmişti. Yalnız hane sahibinin seyisbaşısı bunların dışında kalırdı. Emir-i ahur ağa arkasına kolları aşağı sarkık sırmalı cepken ve ayağına sıkma potur giyer ve beline Cezayir veya Trablus kuşağı bağlardı. Diğer seyis ve arabacılar da daha hafif cepken ve kılabledalı potur giyerlerdi. Emir-i ahur ağa maiyetinde emrine verilmiş birçok hademesi bulunduğu ve işinin ehli olup atlarla ilgili her türlü muameleden anladığı için, ekâbir konaklarında saygı görür, hatırı sayılırdı (Arısan ve Günay, 1995).

Birinci Dünya Harbinden sonra gelişen makinalaşma ile ulaşım aracı olan atın önemini kaybetmiş gibi görünmesine rağmen, daha sonra aşağıdaki uygulamalar ile at tekrar önemini kazanmış ve ülkeler için vazgeçilmez olmuştur;

- Atın enerjisi,
- Atın gübresinden mantar yetiştirilmesi,
- At etinin değerlendirilmesi,
- At sütünün değerlendirilmesi,
- Atın spor yapmada kullanılması,
- Atın ucuz tarım artıkları ile beslenmesi ve tarımda kullanılması,
- İnsana arkadaş olabilecek cana yakın bir varlık olabilmesi (Güleç, 2006).

2.4.1. Meşhur At Cinsleri ve Nişaneleri

Atlar arasında özellikle Köroğlu Destanı ile popüler kültürde meşhur olan kır at diğer bütün at türlerine göre daha çok rağbet görmekle birlikte, Mısri ve Rumi atları da önemli at cinsleridir (Karataş, 2005).

19. Yüzyılın başında Osmanlıların kullandığı atlar, kübera ve halk arasında meşhur olan at renkleri ve cinsleriyle at alınıp satılırken dikkat edilen ve uğurlu ya da uğursuz sayılan nişaneleri aşağıda verilmiştir.

At Renkleri: Kır, öbek kır, bakla kır, demir kın, bulut kır, doru, al, kestane dorusu, kızıl doru, safi kestane, kula, yağız, kara yağız, fil, geyik tüyü, ödağacı rengi, harmani. “Alma alı, sat yağızı Sakla kın, bin doruya” deyişinden de anlaşılacağı gibi en makbul renk kır ve doru idi.

Cins Atlar: Halk arasında aranan en pahalı saf cins atlar seylavi, küheyli, küheylet’ül-acuz, Horasan, Mahmudî, Sa’ad, Bağdat, Gazze, Basra, Şam, Çukurova ile Adana’nın kolukıçası, Konya’nın belikıçası idi. Bunlar içinde en meşhurları Gazze ve Seylan cinsleriydi. Atların ufak bir cinsine midilli denir. Bunlar küçük boylu oldukları için güzel, sırmalı takımlar vurularak kibarzade çocuklarının mektebe giderken bindikleri hayvanlardı. Bunları halk ve bilhassa esnaftan olanlar da kullanırdı. Fakat bu hayvanların çoğunun başı sert, haşarı, tekme ve kapması çok olduğundan önce denenir, yumuşak huylu ve usluları satın alınırdı. Yüzyılın başında at yetiştiriciliği ve binicilikte maharet kazanmış olan Sivas’ta da cinsi ıslah edilmiş, düzgün yapılı atlar bulunurdu. Alım-satımda bu hayvanlar da rağbet görürlerdi. Bunlardan başka ufak çaplı, çok güçlü, hızlı ve çevik Çerkeş atları da ün yapmıştı. Boynu kalın, kısa, çok etli, yuvarlak yapılı, hızlı ve çoğu rahvan yürüyüşlü Bosna bargirleri⁴ de beğenilen atlardandı. Rumeli’de yetişen ve Rumeli hergelesi denen cinsi bozuk hayvanlar ise yük taşımada,

şurada burada kullanılırdı. Böyle yük bargirleri daha ziyade Anadolu'dan getirilirdi.

Çeşitli Nişaneler: Osmanlıların atlarda pek uğurlu addeddikleri nişane ve işaretlere gelince, harmanı renkte atlar diğer atlardan daha kuvvetli kabul edilir. En makbul atlarsa, boynu uzun, kirpikleri uzun, kış sinirleri ve bilekleri kalın ve kısa, karın altı yassı, kuyruk yatağı geniş, kulakları ince ve uzun, tırnakları değirmi, yüz, göz ve bakışı güzel olanlardı. Böyle olan atlara “yüzünde bâd-ı sabâ var” denirdi. İki kulak arası geniş ve açık, dişleri ufak, alm yumru, yüzündeki elmacık kemikleri ufak, omuzları yüksek, göğsü açık, yassı ve ayakları birbirinden açık basan ve sudan ge çerken önce sağ ayağını atan atlar pek makbuldü. İlk sol ayağını basana “solak” denir ve makbul sayılmazdı. Kış tarafındaki kasları çok belirgin ve boynunda bulunan tüyden buruşuk mühür şeklindeki nişan sağ kulağına yakınsa eşkininin, yani yürümesinin çabuk ve açık olduğuna delil kabul edilir, makbul addedilirdi. Atın yelesi ve kuyruğu6 ince uzun olursa değer verilir, ön ayağının sağında ve ard ayağının solunda seki'si bulunanlar zararsız sayılır, fakat yalnız sağ ayağında seki varsa uğursuz kabul edilirdi. Alnında ufak bir gurre'si olanlar ise çok makbuldü. Atların alnında akıtma denen beyaz leke, burnunu geçerek alt dudağına kadar uzanırsa “mü hürlü” tabir edilir, makbul sayılmazdı. Nişan denen kıvrıkcık tüy ön ayağının özengi değecek yerinde ise uğursuz addedilir, hatta böyle atlar tavlaya bile konmazdı. Bu tür seki boynunda ise değerli idi. Atların saçlarını gece örülü bırakmamaya dikkat edilirdi. Arap atlarının bir cinsi Cuma geceleri yem yemez, su içmez, yemlik önünde durur, yalnız ayaklarını yere koyup kaldırarak ve etrafına sık sık bakınarak vakit geçirirdi (Arısan ve Günay, 1995).

Katırlar ve Merkepler Katırların ünlüleri ve en çok arananları Kıbrıs, Kayseri, Erzurum, Sivas katırlarıdır. Merkeplerin en meşhurları da Merzifon, Kayseri,

Bağdad'ın beyazı, Mısır'ın beyazı, Semadirek Adası'ndan çıkan küçük ve kısa ayaklı nevileridir.

Eğer Takımları Haşalar: Haşa ve takımlarının çok değişik şekilleri vardı. Hayvan üstüne vurulan haşa çoğunlukla çuka ve nadiren kadife üzerine san işlemeli, bazen de beyaz sırma işlemeli olurdu. Hayvana eğer konduktan sonra üstüne enli, dokuma kolan atılarak karnından bağlanır. Uçları sivri olan ve hayvanın ardayak tırnağına kadar sarkan haşaları vüzera ve ekâbir-i mülkiye ricali, sarkan uçları yuvarlak olan haşaları da ilmiyye sınıfının sudûr ve ricali; kullanırdı. Bunlar yalnız resmi günler içindi. Diğer günlerde küberanın kullandığı haşalar, sırmadan enli kenarlı, köşeleri de büyük sırma çiçekli olurdu. İlmiyye ricalinin haşaları aynı biçimde, fakat köşeleri yuvarlak olurdu. Alaylarda mülkiye ve ilmiyye sınıfının kullandığı haşalar lacivert renkli çuka üstüne rütbeye göre işlenirdi. Ümera-yı askeriyye üzeri işli kırmızı çukadan haşalar vurulmuş atlara binerdi. Kamçılar: Fil derisi, kayış örme ve ortasında biikülebilen saç örgüsü şeklinde gümüşten, savatlı Çerkeş kamçısı, ipek gaytandan örülü, ucu ufak püsküllü, sapı gümüşlü alay kamçısı, ucuna demir halkalar takılmış ve arasına başı sivri bir demir konmuş merkep kamçısı gibi çeşitleri vardı.

Özengiler: Hayvan eğerlerine takılan ve ayağa geçirilen özengilerin üç cinsi vardır. Ayak basacak yeri enli ve iki tarafındaki kulpları geniş, ortası az kalkık olanına Osmanlı üzengisi ve gaziler üzengisi denir. Bunları vüzera ve ekâbir-i rical ile ilmiyye ricali ve taşra vüzerası kullanırdı. Ayak basacak yeri üç parmak eninde, arası delik ve ayak basacak kadar geniş, çoğu gümüşten olan diğer özengi cinsi mülkiye ricali ve askeri zabitan tarafından kullanılırdı. Üçüncüsü de ayak basacak yeri yuvarlak, ortası açık, kenardaki kulpları çok ince ve yuvarlak gümüşten savatlı olarak yapılır, buna da Çerkeş üzengisi denirdi. Bu özengilerden Osmanlı üzengisi ya gümüşten ya san pirinçten ya da bakır üstüne

altın yaldızlı olur ve hepsi kabartma çiçekli yapılırdı. Padişahın bineğine vurulanı ise saf altından idi. Başkasının kullanması kesinlikle yasaktı.

Eğerler: Ön ve arka kaşı yüksek Osmanlı eğeri; önü arkası az yüksek ve ufak boy, içine pamuk yastık konmuş sahtiyandan, kolan atılarak altından bağlanan cinsine Çerkeş eğeri; ortası çukurca, kenarları ve binilecek yerleri oldukça düz olanına Bosna eğeri; oldukça geniş, üzeri batırma olarak yapılmış, kenarları püsküllü ve yassıcasına Maraş eğeri; siyah sahtiyandan, ortası meşin yastıklı, yamçılı ve çifte kolanla bağlananına Tatar eğeri; sarı kalın köseleden üzeri düz ve yassı, ufak olanına firenk eğeri; üstü düz ve yumuşak, ön kaşları kalkık alay eğeri; etrafı püsküllü ve yanlarından iki ayrı püskül sarkan, ön kaşları gayet yüksek olanlara Arap eğeri, yine püsküllü, üzeri çok yumuşak, düz olanına Bağdat eğeri; yanları çok sarkık ve üstü düz ve içi pamuk konmuş sahtiyandan olanlara da çizme eğeri; siyah meşinden, altına yine düz siyah yamçı konmuş ufak boyda olanına sarraf eğeri denirdi. Mülkiye erkânının at eğerlerinin önünde tabanca koymak için kuburluk vardı. İlmiye ricalininkilerde ise kuburluk bulunmazdı. Palan ve Sem erler: Merkeplere vurulan palanlar da Bağdat, Kayseri, Şam palanları olarak adlandırılırdı. Yük hayvanlarına vurulan esas ağaç tan, beyaz sahtiyandan yapılmış olanlarına semer, adi siyah meşin ve sahtiyandan yapılan diğer cinsine de kaltak denirdi. Başlıklar: Hayvan başlıklarına gelince siyah köseleden, sarı pirinçten döğme pullu veya sahtiyandan üstüne sırma işleme, kadife şerit geçirilmiş ve çene altına gelen kısmına sırma ve ipek püsküller konmuş olanı Osmanlı başlığı; ince siyah sahtiyandan üzeri gümüş, savatlı yuvarlak düğmelerle bezenmiş Çerkeş başlığı; yalnız düz elvan renkli yün veya ipekten örülmüş ve halkalarının uçlarına sahtiyandan konmuş, altına ve alınına ipek ya da sırma püsküller takılmış Arap başlığı; siyah sahtiyandan şeritten saç örgülü olanı Tatar başlığı adını alırdı. Yularlar: Düz siyah köseleden veya yün gaytandan örülü merkep şebeşi ve yuları vardı. Yük bargirlerine takılan sırf kalın ipten yapılanlarına da yine yular denirdi (Arısan ve Günay, 1995).

Bunlar dışında Osmanlı Devleti için at, savaşlarda kullanılagelen en önemli varlıktır. Bu nedenle belirli sürelerle yabancı ülkelere bu hayvanın satışı dahi yasaklanmıştır. Ancak zaman zaman bu yasağa rağmen limanlar vasıtasıyla kaçak yollardan dış ülkelere at satımının devam ettiği ve bu işle uğraşanların 1569 yılında hapsedilmesini içeren hükümden anlaşılmaktadır (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1999).

Osmanlı Devleti, atı çok önemli bir savaş araç gereci olarak gördüğünden mümkün mertebe onun dışarıya dahi satılmasını önlemeye çalışmıştır. İranlıların 1570 yılında şam atlarından damızlık istemeleri üzerine onlara sağlam atlar değil sakat erkek damızlıklar gönderilmiştir (12 Numaralı Mühimme Defteri, 1996). Aynı politika uyarınca 1565 yılında Rumeli’de Tırhala bölgesinde kafirlere iyi atlar sattığı konusunda ihbar gelen Cemşit’in faaliyetlerine engel olunması hakkında emir çıkmıştır. Buradan da anlaşılabacağı üzere Osmanlı devleti, iyi atların yabancı devletlerin eline geçmesini arzulamamıştır. (5 Numaralı Mühimme Defteri, 1994).

Osmanlı Devleti’nde bir yük ve savaş aracı olarak ata büyük önem verilmiş ve onlar için özel çiftlikler ve haralar kurulmuştur. Raphaela Lewis, atların bağırılmadan, dövülmeden usulca yetiştirildiğini ve geceleri üzerlerinin battaniyelerle örtüldüklerini belirtmektedir. Bu tür özel olarak yetiştirilen atlar arasında en pahalı olanlar kısraklar olmakla birlikte bunların ne kadar iyi olup olmadığını anlamak için sahipleri nerdeyse kapalı olan nallarla dağ yamaçlarından aşağıya doğru sürerek tökezleyip tökezlemediklerini kontrol edilmiştir. Tökezlemeyen hayvanlar birinci sınıf sayılmıştır (Dalyan, 2013).

Atlar, aynı zamanda Osmanlı ahalisinin servetlerini gözler önüne seren bir gösteriş aracıdır. Zenginler, hayvanlarının eğer ve koşum takımlarına çok dikkat ederek onlar sayesinde İslamiyet’in izin vermediği değerli mücevherlerini ve zenginliklerini topluma sunmuşlardır. Bu özellikleriyle at ve koşumları bir

gösteriş alametidir (Dalyan, 2013). Bu nedenle Irak bölgesinde Şammar, Es-Sayih, El-Ubeyd, Tay, Senbes gibi aşiretler, atlarına çok önem vererek onların soylarının bozulmaması için şecerelerini tutmuş ve özenle beslemişlerdir. Bunlar dışında Osmanlı Devleti için at, savaşlarda kullanılagelen en önemli varlıktır. Bu nedenle belirli sürelerle yabancı ülkelere bu hayvanın satışı dahi yasaklanmıştır. Ancak zaman zaman bu yasağa rağmen limanlar vasıtasıyla kaçak yollardan dış ülkelere at satımının devam ettiği ve bu işle uğraşanların 1569 yılında hapsedilmesini içeren hükümden anlaşılmaktadır (Dalyan, 2013).

Türklerde bir at sahibini ısırır veya teper ise onu hemen öldürdüklerini Luigi Bassonu belirtmektedir. Ona göre göre Türkler özellikle iğdiş edilmiş atlarının dışarı çıkmasındansa iğdiş edilmemişlerin satılmasını tercih ederler. Atları iğdiş etmelerindeki esas sebebi, “ iğdiş edilmemiş at, özellikle savaşa gittikleri yaz döneminde, pusu kurdukları zaman titrer ve olduğu yerde duramaz, ayrıca bir iğdiş atı dayanabildiği kadar yorgunluğu kaldıramaz ve dişi at arayışına gitmek ister.” Sözleriyle açıklamaktadır. Yine ona göre Türkler atlarına çok iyi baktıkları için Türk atlarının ömürleri diğer milletlerden uzundur (Bassano, 2015).

3. TÜRKİYE’DE BİNİCİLİK ÇALIŞMALARI

Türkiye’de ilk Binicilik Okulu 1911 yılında Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa tarafından Binicilik ve Tatbikat Okulu adı ile kurulmuştur. Bakırköy’de kurulan bu okulun Komutanlığına da Alman B. Robert getirilmiştir. Balkan Savaşlarının çıkması ile okula 1 yıl ara verildikten sonra Davut Paşa kışlasında faaliyetlerine devam edilmiştir. Kısa zaman sonra Orhaniye’de ki yere nakledilmişse de maksada uymadığından Haydarpaşa Sömendöfer taburu kışlasına nakledilmiştir. Okul Komutanlıklarına da sırası ile Bnb. Mahmut Esat Paşa ve Leyman Fonders’in tavsiyesi ile Alman B. Fon Savfer getirilmiştir. Bu devrede temel ve iptidai Binicilik üzerinde durulduğundan yüksek Biniciliğe geçilememiştir. Birinci Cihan Harbinin Başlaması ile okul (1914-1918 yılları arasında) kapatılmıştır.

1919-1923 yılları arasında Abidinpaşa sırtlarında ki Askeri birliklerde Sakarya Savaşı için süvari talimhahı açılmıştır. Yine büyük taarruzdan önce 1922 yılında Ilgarda da Bnb. Kurtcebe Müdürlüğü'nde bir "Binicilik Okulu" açılmıştır (Web 1, 2018).

İstiklal Savaşı'ndan sonra okul (Fransa ve İtalya) hocalarının takviyesi ile 1925 yılında Orhaniye'de yeniden açılmıştır. Fransa ve İtalya'dan dönen subayların Biniciliğimize büyük katkıları olmuştur. Okul 1927 yılında İstanbul Harbiye Okul binasının Hünkar dairesine nakledilmiştir. Daha sonra Ayazağa Kasrı'nda 1941 yılına kadar devam etmiştir. Okulda 2 yıl Fransız Bnb. Fauer ile 10 yıl Taton antrenör olarak kalmışlardır. 1941 yılında Karaman'a kaldırılan okul 1946 yılında yeniden Ayazağa'ya nakledilmiştir. Teşkilatı genişleten ve Temel Eğitim Kursları ile desteklenen Süvari Okulu 1959 yılında Ankara'ya nakledilerek lav edilmiştir.

Okul Ankara'ya nakledilirken Ayazağa' da Uluslararası yarışma grubu adı altında kalan ekip 1960 yılında Atlı Yarışmalar Grubu, 1965 yılında da Süvari Yarışma Grubu adını almıştır. 1978 yılında kaldırılan Süvari Yarışma Grubu Ankara'da Süvari Birliği adı altında çok küçük bir kadro ile faaliyetine devam etmektedir.

Binicilik Federasyonu 1932 yılında uluslararası FEI'ye alınmış ve 1958 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne bağlanarak görevini sürdürmektedir.

4. SONUÇ

Araştırma sonucunda Osmanlı Devleti'nde binicilik kültürünün yerleşmesinde en önemli unsurun savaşlarda rakibine üstünlük kurma, hızlı yer değiştirme ve ulaşım kolaylığı bunun yanında Orta Asya Türk kültürünün etkisi sonucu geliştiği söylenebilir. Özellikle Anadolu'ya göç zamanlarında yetiştirilen çocukların küçük yaşlardan itibaren at ile tanıştırılmaları ileriki yaşantılarında at üstünde üstün maharetler sergilemelerine yol açtığı görülmektedir. Dönemler içerisinde

karşılaşılan savaşlar da elde edilen başarıların önemli nedenlerinden birisinin de at biniciliği olduğu alan yazın çalışmalarından ifade edilmektedir.

Yine bir başka araştırma sonucuna göre özellikle Osmanlı Devleti Padişahlarının biniciliği teşvik edici etkinlikler düzenlemesi ve başarılı olan binicilerin ödüllendirilmesi olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Örneğin; Yavuz Sultan Selim zamanında Mısır'ın fethinden sonra Ahmet Cevdet Paşa'nın aktarımıyla "Âmir Sevdun ve oğulları da gelmiş. Sultan Selim, Kasım ile Zülfikar'ın atlarına binip binicilik hünerlerini göstermelerini istemiş. Onlar da atlarına binerek o kadar hüner göstermişler ki gözler kamaşmış. Osmanlılar bu maharete pek ziyade şaşmışlar, padişah tarafından ikisine de hil'atler giydirilmiştir." (Ahmet Cevdet Paşa, 2011).

İlgili kaynak araştırması sonucunda Osmanlı Padişahlarının binicilik oyunları olan Cirit, Çevgan ve okçuluk çalışmalarına uygun alanlar oluşturdukları tespit edilmiştir. Özellikle askeri bölüklerin bu alanlardaki oyunlara katılımlarını ve mücadelelerini padişah tarafından izlendiği ve taltif edildiği alan yazın çalışmalarından anlaşılmaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen kaynaklar incelendiğinde dönemsel olarak Osmanlı Devleti'nde biniciliğin gerilemesinin anlaşıldığı dönemlerde özellikle askeri okullarda ders müfredatlarına binicilik programlarının eklendiği gözlemlenmiştir. Bunun yanında Dengeç (2011) yılındaki araştırması sonucunda Osmanlı halkı arasında kişinin atı üzerindeki koşum takımları ve süslemeler kişinin toplumsal statüsünün belirlenmesinde de önemli bir belirleyici olarak görüldüğü kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti tebaasının yerleşik hayata geçmesi ve ateşli silahların savaşlarda kullanılmaya başlanmasıyla beraber atın önemi Türk toplumunda gerilemeye başladığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu sebeptendir ki teknolojik

gelişmeler ordu yapılanmasına atın önemini kaybetmesine yol açtığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda Türklerde bir yaşam biçimi olarak yıllarca hüküm süren at kültürü teknolojik gelişmelerin, toplumsal hayat çalışmalarının etkisiyle gün geçtikçe önemini yitirdiği görülmüştür. Türk tarihinde at ve at biniciliği Türklerin yaşadığı bölgelerde yıllarca hüküm sürmelerine önemli katkılar sağlamıştır. Günümüzde bir spor olarak varlığını sürdüren binicilik çalışmaları toplumun geleneksel sporlara verilen önemin artmasıyla tekrardan önem kazanması bireyde hem bedenen hem de ruhen sağlıklı nesillerin yetiştirilmesine katkı sunacağı araştırma sonucunda önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-1*, İstanbul, 58.

Akay, T. (2016). “Unutulmaya Yüz Tutan Bir Anadolu At Irkı: Çukurova At.” *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 141.

Akın Zorba, H. (2014). “Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’ne Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Spor”. *International Journal of Science Culture and Sport*, July Special Issue 1: 721-732.

Altınay, A. R. (1998). *Eski İstanbul*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Arısan, K, Günay Ansan, D. (1995). Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim Ve Tabirleri Âdât Ve Merasim-I Kadime, Tabirât Ve Muamelât-I Kavmiye-I Osmaniye*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 185.

Wratislaw, B.W. (1996). Baron W.Wratislaw'ın Anıları,16. “Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler”, Çev., M. Süreyya Dilmen, İstanbul: 63-64.

- Başbuğ, H. (1986). *Aşiretlerimizde At Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay Afşih Ofset.
- Celâl, M. (1946). *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul: 170.
- Bassano, L. (2015). Kanuni dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda gündelik hayat, Çev., Selma Çangi, İstanbul: Yeditepe Yay., 169-173.
- Dingeç, E. (2011). "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları." *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(20):13-14.
- Dingeç, E. (2011). "Osmanlı Sarayı'nda Cirit Alayları: Lahanacılar Ve Bamyacılar." *Millî Folklor*, 23 (89).
- Dalyan, M.G. (2012). *XIX. Yüzyılda Amerikalı Misyonerlerin Hakkâri Günlüğü 1830-1870*. Ankara: Öncü Basım Evi ,156-222.
- Dalyan, M.G. (2013). *Kervandan demiryollarına kadar yol ve yolculuk*. Ankara: Altın Post Yayıncılık, 69.
- Dalyan, M.G. (2017). *Bir Osmanlı İç Güvenlik Teşkilatı Kır Serdarğı- Osmanlı Geçici Köy Koruculuk Sistemi*. İstanbul: Kitabevi yayınları, 83.
- Hızır İlyas Efendi 1276:117.
- Gezder, N. (1998). *Geleneksel sporlarımızdan ata sporu cirit*. Erzurum: Eser Ofset.
- Güleç, E. (2006). *Ata Nasıl Binilir?*, 3. Baskı, Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği.

- Güven, Ö. (1999). *Türklerde spor kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gravina, F. (2001). *İstanbul'un anlatımı*, Çev., Yıldız Ersoy Canpolat, İstanbul: YKY, 60.
- Goodwin, G. (2001). *Yeniçeriler*. Çev., Derin Türkömer, İstanbul: 17-18.
- Faroghi, S. (2010). *Animals and People in the Ottoman Empire*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 194.
- Halaçoğlu, Y. (1991). "At", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, 28.
- Kafesoğlu, İ. (1991). "At", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, 23.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk milli kültürü*. Ankara: Ötüken Yayınevi.
- Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devletinde Spor*. 441, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri.
- Karataş, Ö. (2005). '242 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicil Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. Basılmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Kısakürek, N.F. (2000). *At'a senfoni*. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 10.
- Kuzucu, K. (2016). "İstanbul'un Spor Kültürüne Tarihsel Bakış." *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, 25: 13.
- Lewis, R. (2009). *Osmanlıda gündelik yaşam*. Çev., Adile Runa Orhunsoy, Ankara: Alter Yayıncılık, 156.
- Mümtaz, A. S. (2001). *Eski İstanbul Konakları*. İstanbul, 78.

- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü I*. İstanbul: MEB.
- Sezin, G. (2016). "Enderun'da Tezahürat Sesleri: 'Bamyaya Lezzet Lahanaya Kuvvet.'", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, 25: 64.
- T.C. Basbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arsivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 37, Dî v â n - ı Hümâ yû n S i c i l l e r i D i z i s i : V., Ankara 1999, s. 256.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. (2006). Türk Spor Tarihi Öğretim Programı 11.Sınıf.
- Tez, Z. (2009). *Gündelik yaşam ve eğlencenin kültürel tarihi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Ünver, A.F. (2003). *Binicilik Sporunda Doğru Oturuş, Uyarı ve Yardımların Binicilik Hissiyatının Gelişimine Etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Yıldıran, İ. (1986). *Tarihi Kaynakları Açısından Türk Spor Kültürü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, G. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldıran, İ. (2002). Türk Kültüründe Atlı Hedef Okçuluğ Olarak Kabak Oyunu ve Osmanlılardaki Görünümü, *Türkler*, C.10, Ankara: Yeni Türkiye, 2002, s. 625-634.
- Yücel, Ü. (1999). *Türk Okçuluğu*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başk., 38.
- WEB 1, http://www.goldenmemo.com/spor_dosyalar/e.turk.spor.html Erişim Tarihi: 13.04.2018.

- WEB 2, http://www.sayokan.net/index.php?option=com_content&view=article&id=40:tuerksporlar-atclk--binicilik-hakkinda-bilgi&catid=31:genel&Itemid=46 Erişim Tarihi: 15.04.2018.
- WEB 3, www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=382241&/Türk-Kültüründe-Atlı-Hedef-Okçuluğu-Olarak-Kabak-Oyunu-ve-Osmanlılardaki-Görünümü-/Prof.-Dr.-İbrahim-Yıldırım- Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- WEB 4, http://turkish-archery.blogspot.com.tr/2008_03_01_archive.html Erişim Tarihi: 02.03.2018.
- WEB 5, <http://www.turkosfer.com/turk-kulturu-ve-tarihinde-at/> Erişim Tarihi: 20.04.2018.
- WEB 6, <https://twitter.com/gsdfofficial/status/935854383304028161> Erişim Tarihi: 16.04.2018.
- WEB 7, <http://www.yenidenergenekon.com/233-turk-savas-sporu-cevgancogen/> , Erişim Tarihi: 20.04.2018.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Equestrianism has led to the change of the life style and history of the Turks so that they can not return. Having horseback riding and horses makes it easier for them to migrate to different regions of their homeland, as well as to gain superiority, speed and offensive superiority against their enemies. The Turks have shaped their weapons according to the height, speed and other advantages of the horse, and have been successful throughout history (Dingeç, 2011).

In Turks, sport has become one of the national cultural assets that shows the power, agility and physical qualities of the Turk. As in the other Turkish states, activities such as wrestling, hunting, shooting, archery, horse riding, sword, weight lifting, use of mace and knobs, javelin and hawk are also takes place in the foreground in the Ottoman Empire. Sports such as wrestling, horse riding, javelin and archery, which took place in the form of a competition, were traditioned in the following years and turned into ancestral sports. Especially during the glorious periods of the Ottoman Empire, wrestling, shooting, riding (Equestrianism), hunting, archery and javelin games were outstanding sports supported by the palace and the sultan (Güven, 1999: 11).

In the Ottoman Empire, great importance was given to horse races and equestrian games. For this purpose, the place where these sports are made is given the name "Horse Square" (Gravina, 2001). Apart from that, it is one of the places where horse and horse riding skills are exhibited, especially the javelin, for this purpose in the Göksu, which is a promenade area in Istanbul (Mümtaz, 2011).

The most important of the competitions related to riding in the Ottoman period III. Murad's festivals were held in 1582 in the Horse Square, and Ahmed's festivals were held in 1606 and 1675 in Edirne city. In these festivals, it is known that they stand on the saddle, stand on one foot, handstand on the saddle, remove the saddle and reattach it, armed or unarmed gallops were conducted (Yıldiran, 1986).

In the Ottoman Empire, great importance was given to horse as a vehicle of cargo and war, and special farms and studfarms were established for them. Raphaella Lewis states that horses are grown without being shouted, beaten and in the nights they were covered with blankets. Among these specially grown horses, the most expensive ones were mare. To know how good these horses are, the owners checked with their almost closed horseshoe, while they were

stumbling down the mountain slopes and non-stumbling. Non-stumbling animals are considered first class (Lewis, 2009).

It was played in various forms in many parts of Anatolia to start from the Central Asian steppes, the most common of the equestrian games that were applied as preparation for the war. Gökbörü Kızbörü and Beyge, which are characteristic features such as escaping and chasing, Çöğen-Çevgen which a kind of equestrian hockey game, and javelin which known as preparations for a kind of war, are the most important of horse sports (MEB, 2006).

In the Ottoman Empire, where armies are largely cavalry, the existence of various horse-drawn games is known for the acquisition of skills necessary for war and hunting practices. At the beginning of these equestrian games was the most popular war training tool of the equestrian troops, the formative of the festivals and ceremonies, the nation and palace entertainment, but also the equestrian javelin game which is an important sport activity based on the competition (Yıldıran, 2002).

During the Ottoman era two different types of shots were made, including target and range. In traditional target shots, it was aimed at shooting prey animals and enemies. It was expected that an archer would develop the ability to strike the target by using bags filled with sawdust or cotton seeds as the target. In range shoots, it was aimed to be thrown at the longest possible distance. There were areas where range firing could be done in many places of the Ottoman Empire; however, these areas were also used for target shots (turkish-archery.blogspot, 2008).

Method

In this research, "literature review" was conducted in order to collect data. For this purpose, resources related to this period were scanned in various libraries, magazines and institutions, and the data obtained therefrom were used in the study.

Findings (Results)

According to the results of the research resource examination, it is understood from the sources that especially the Ottoman Sultans had organized ritual activities and awarded successful horse riders. After the conquest of Egypt in the time of Yavuz Sultan Selim, "Amir Sevdun and his sons also came with the transfer of Ahmet Cevdet Pasha. Sultan Selim asked Kasim and Zülfikar to ride their horses and show their riding skills. They also ridden their horses and showed so much skill that eyes were dazzled. The Ottomans were amazed for

this skills, and both were dressed with caftans by the sultan.” (Ahmet Cevdet Paşa, 2011).

Conculusion and Discussion

When the resources obtained from the research were examined, it was observed that riding programs were added to the curriculums of the military schools especially during the period when the decline of riding in the Ottoman State was understood periodically. As a result of the research conducted by Dingac (2011), it is understood from the sources of the Ottoman people that the harnesses on the horse and the ornaments are seen as an important determinant in determining the social status of the person. It is understood from the sources that when the Ottoman Empire people started to settled in and the use of firearms in the wars, the horse's importance in the Turkish society has started to decline. This is why it can be said that technological developments have caused the horse to lose its importance in the army.